

Оксана Каращук,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна

e-mail: karaoksana@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2929-3858>

БІБЛІОТЕКИ ЯК ЗАСІБ ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ В СУЧАСНОМУ СВІТІ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ЩОДО УКРАЇНИ

У статті зазначається, що фундаментальним майданчиком для боротьби та захисту національних інтересів країн стає інформаційний простір безпосередньо країни та поза її межами. Зауважено, що одними з вирішальних питань є доступність, відкритість, достовірність інформаційних систем, а також наголошено на важливості захисту суверенітету інформаційного простору країни. Проаналізовано світовий досвід щодо протидії ворожим інформаційним і психологічним впливам. Простідовано за допомогою соціологічних досліджень вплив пропаганди та дезінформації на населення. Доведено, що в збереженні інформаційного простору та запобіганні впливу дезінформації й пропаганди значущу роль відіграють бібліотеки, а їхні інформаційно-аналітичні проєкти допомагають сформувати думку населення про політичну, економічну, соціальну ситуацію в країні. З'ясовано, що вміння аналізувати інформацію й активно використовувати ефективні методи її пошуку та обробки за допомогою сучасних технологій є гострою потребою сьогодення.

Ключові слова: дезінформація, інформаційна безпека, інформаційно-аналітичні служби, бібліотека, зарубіжний досвід, інформаційний простір, моніторинг, протидія дезінформації.

Актуальність. Україна перебуває на сьогодні в стані війни, відповідно зазнає істотних трансформацій як ззовні, так і зсередини. Стосується це всіх сфер діяльності людини, громадянського суспільства та безпосередньо державних структур. Більше того, зазнають значних трансформацій загальноприйнятні правила

ведення війни. До концепції ведення військових дій на виснаження і винищування додається тактика непрямих дій, гібридні та інформаційні війни. До того ж сьогодні весь світ перебуває під впливом глобалізаційних процесів інформаційного суспільства, і Україна не є виключенням. Фундаментальним майданчиком для боротьби та захисту національних інтересів більшості країн стає якраз їхній інформаційний простір.

Сучасні інформаційні технології дають можливість багатьом країнам втілювати особисті пріоритети в потрібному напрямі, які матимуть значний вплив на поведінку та прийняття рішень певних громадян чи суспільства в цілому, без застосування збройних сил, задля послаблення або спричинення значущих збитків безпеці конкурентної країни, у якій, можливо, буде система захисту від негативних інформаційних впливів не достатньо ефективною. Тому одними з вирішальних питань є доступність, відкритість, достовірність інформаційних систем, проблеми захисту суверенітету інформаційного простору країни, гарантування ефективного державного управління.

Інформаційний вплив відчутно відбивається на суспільному погляді та демократичних процесах у подальшому розвитку держави. На жаль, брак об'єктивної та оперативної інформації, маніпуляції в інформаційному просторі підривають довіру, дискредитують засоби масової інформації та державні структури країни як зсередини держави, так і поза її межами, що має досить негативний вплив на розвиток громадянського суспільства, а також створює певні труднощі щодо формування критичного мислення громадян та їх повноцінної співпраці з державою.

Аналіз досліджень і публікацій. Важливість і необхідність ґрунтовного аналізу інформаційного простору окреслили перед науковцями нові вимоги щодо подальших досліджень. У цілому в Україні видано чималу кількість наукових доробок з питань теорії та практики державної політики й політико-управлінських відносин, досліджень інформаційного простору, гібридних та інформаційних війн, а також щодо ролі й місця бібліотек у захисті та розвитку інформаційного суспільства під час глобалізаційних змін, щодо наповнення ресурсів значущою, достовірною інформацією,

актуальною для певного періоду. Актуальні наукові розробки висвітлюються в працях таких дослідників: Д. Довгань, О. Мартинюк, які проаналізували становлення та розвиток поняття інформаційної війни [1]; Т. Слінько, яка піднімала питання щодо сучасних загроз інформаційній безпеці країни й шляхів їх подолання [2]; К. Ковальов розглянув питання щодо міжнародно-правового аспекту інформаційної безпеки [3]. У монографії О. Левченко «Система забезпечення інформаційної безпеки держави у воєнній сфері: основи побудови та функціонування» наголошено на гібридній війні проти України, де Росія здійснює потужний інформаційний вплив на всі сфери функціонування країни, створюючи реальні інформаційні загрози й завдаючи відчутних збитків державі та суспільству. Особливо небезпечними інформаційні загрози є для воєнної безпеки України. Надійний захист від цих загроз можливий лише за умови наявності дієвої системи забезпечення інформаційної безпеки [4]; практичний довідник Національної академії Служби безпеки України «Рекомендації та кращі кейси реалізації стратегічних комунікацій в умовах війни: практичний довідник» показує досвід використання інструментів стратегічних комунікацій в умовах повномасштабної агресії РФ проти України.

Фахівці безпекових і державних інституцій, науковці, журналісти, волонтери розглядають ряд важливих питань, зокрема розбудову стратегічних комунікацій держави в умовах війни; відтворення проактивності страткому для подолання ворожих інформаційних та психологічних впливів; зміни психологічних механізмів реалізації стратегічних комунікацій в умовах воєнної агресії; гендерну чутливість стратегічних комунікацій; дієві аналітичні технології для системного розуміння сучасного контексту [5].

Г. Певцов, А. Гордієнко, С. Залкін, С. Сідченко, К. Хударковський у своїй науковій праці розглянули досвід і концепції ведення інформаційної боротьби в провідних країнах світу [6]. Вплив дезінформації РФ на позицію «нейтральних держав» щодо російсько-української війни проаналізовано в праці М. Присяжнюк і В. Солов'яна [7]. Питанням застосування інформаційних технологій з метою внутрішньої дестабілізації суспільства займалися як вітчизняні

науковці, так і зарубіжні: А. Войціховський, Ю. Горбулін, Є. Магда, Е. Джуліано, Г. Мойнігана та ін.

Вплив громадської думки на політиків і суспільство, а також виявлення суспільно-політичних настроїв через аналіз засобів масової інформації вивчали Г. Алмонд і В. Ліпманн. Серед українських авторів, які зробили значний науковий внесок у дослідження інформаційного простору, інформаційної політики, державних комунікацій, інформаційної діяльності органів публічної влади, необхідно зазначити таких дослідників, як В. Горовий, Т. Гранчак, М. Карашук, В. Куйбіда, А. Ліпенцева, Є. Нужний, В. Тронь.

Серед науковців, які займалися вивченням й аналізом сучасних підходів до визначення стратегічних комунікацій, місця інформаційно-аналітичних підрозділів бібліотек у них, а також питаннями щодо задоволення потреб суспільства достовірною інформацією, слід відзначити таких науковців, як В. Горовий, Ю. Половинчак, Л. Чуприна та ін. Такі дослідники, як В. Конах, О. Лазоренко, О. Сенченко, Ю. Горбань, П. Шпиґа, І. Завадський, С. Морган, А. Клімбург, М. Лібікі, С. Томпсон та ін., займалися вивченням значення й місця засобів масової інформації та комунікації в інформаційній війні в сучасному політичному суспільстві.

І. Сопілко, Є. Живи́ло, В. Бурячок, С. Гнатюк та ін. у своїх наукових дослідженнях аналізували ефективні механізми правового регулювання протидії загрозам у кіберсфері.

Зацікавленістю ряду вітчизняних науковців, таких як М. Гребенюк, Ю. Довгаль, Б. Леонов, А. Марашук, К. Мудрецька, О. Тронько та ін., стало питання використання європейськими країнами правових інструментів щодо боротьби зі злочинами в інформаційному просторі, зокрема поширенням дезінформації.

Метою статті є аналіз діяльності бібліотек як засобу протидії дезінформації в сучасному світі, особливо під час російської агресії щодо України.

Виклад основного матеріалу дослідження. У наш час на національний суверенітет країни кардинально впливає регулярна й довготривала пропаганда та дезінформація. Зважаючи на наявність ризиків у їх поширенні, представники світової спільноти реалізують стратегічні кроки, спрямовані на врегулювання поширення

інформації з юридично-правової точки зору, а також, як зазначає Р. Черниш, на порядок обмеження доступу в тому разі, коли інформація є необ'єктивною та недостовірною, тобто фейковою. При цьому розробляється методика та правові підстави притягнення до відповідальності суб'єктів, причетних до її поширення, а також за несвоєчасне вжиття відповідних заходів реагування як уповноваженими державними органами, так і приватними суб'єктами. Беручи до уваги те, що питання протидії фейкам порушуються на найпотужніших дискусійних майданчиках – на всесвітньому економічному форумі в Давосі, під час парламентської сесії ОБСЄ, їй присвячують увагу у своїх промовах державні діячі та церковні лідери, воно стає об'єктом уваги науковців і практиків. Також керівництво Євросоюзу прагне робити поступальні кроки для запобігання поширенню дезінформації, яка може негативно вплинути на діяльність багатьох інституцій Євросоюзу. Хоча наразі практично в усіх країнах Центральної та Східної Європи відсутні якісні системні відповіді на інформаційні атаки, а національні інститути та нормативні акти з питань інформаційної безпеки належним чином не розвинуті [8].

Щодо проблеми протидії пропаганді та боротьби з дезінформацією світові лідери практикують підхід, відповідно до якого ці питання аналізуються як загроза для прав людини. Регулювання протидії насамперед зосереджено на усуненні причин дезінформації та модерації її змісту, а не на вдаванні до масового блокування чи судових позовів проти окремих осіб. У світлі цього підходу останнім часом було встановлено кілька стандартів у сфері боротьби з дезінформацією. Країни почали також вводити політику та закони для боротьби з дезінформацією на державному рівні.

Так, наприклад, у Резолюції Парламентської асамблеї Ради Європи № 2326 «Демократія зламана? Як відповісти?» йдеться про необхідність удосконалення процесів в інтернеті, які б дали змогу боротися з дезінформацією, а також про посилення співпраці та інвестування у якісну журналістику. Кодекс практики ЄС з протидії дезінформації покладає на підписантів обов'язок із розроблення політики щодо протидії недобросовісній рекламі, зокрема політичній, неправомірному використанню ботів. Також йдеться про необхідність

оприлюднення інформації щодо замовників політичної й тематичної реклами, інформації про те, чому цю рекламу спрямовано на певну особу, покращення пошукових можливостей для користувачів тощо. Рекомендація CM/Rec(2018)2 про роль і відповідальність інтернет-посередників передбачає посилення відповідальності провайдерів за порушення прав їхніх клієнтів. Зокрема, це обов'язок модерувати контент, контролювати захист персональних даних, словом, гарантувати дотримання прав людини в мережі [9].

Фінляндія, яка, згідно з певними дослідженнями, вважається найбільш резистентною до фейків, впровадила навчальні курси для школярів щодо виявлення дезінформації, критичного мислення, фактчекінгу. У Франції у 2018 р. ухвалили закон проти маніпуляції інформацією. Він, зокрема, дає можливість суддям ідентифікувати фейкові новини і швидко припиняти їх поширення. Французькому органу мовлення дозволено блокувати телевізійні медіа, які контролюються з-за кордону і діють проти державних інтересів [9].

Нещодавно фейсбук вживав заходи для підвищення прозорості, розкриваючи особи клієнтів політичної реклами, запроваджуючи суворіші протоколи для боротьби з наявністю підроблених облікових записів і виявляючи випадки скоординованої шахрайської поведінки, спрямованої на поширення дезінформації та пропаганди. Компанія оголосила про це в рамках свого повідомлення щодо прийняття Кодексу практики ЄС для боротьби з дезінформацією.

На тлі повномасштабної агресії Росії проти України ряд країн повністю або частково заборонили трансляцію російських каналів, а на європейському рівні було запроваджено ряд санкцій проти російських пропагандистських ресурсів і їхніх працівників. Водночас у санкціях простежуються певні тенденції. Як зауважує М. Дворовий, якщо спочатку санкції були виключно персональними, проти окремих осіб, то згодом вони поширилися й на пропагандистських мовників і медіагрупи в цілому. Друга тенденція полягає в тому, що із часом формулювання підстав для їх накладання стали більш розгорнутими та чіткими, а така підстава, як дезінформація, стала однією з ключових. Проблема полягає в тому, що в боротьбі з дезінформацією – як Україна, так і країни Європи в більшості

випадків – обирають так званий реактивний підхід, реагуючи іноді із запізненням, на вже наявні загрози [10].

Після втручання Росії в перебіг президентських виборів у США у 2016 р. та Франції у 2017 р. країни Заходу почали активніше регулювати політичну рекламу в соціальних мережах. У 2018 р. тодішній Прем'єр-міністр Швеції С. Лёфвен оголосив про заснування відомства, яке протидіяло б іноземним кампаніям впливу та гарантувало інформаційну безпеку громадян. На початку 2022 р. Швеція запустила роботу Агенції психологічного захисту при Міністерстві оборони. Установа протидіяла дезінформації під час парламентських виборів та активно працює задля формування психологічної стійкості населення. Підрозділ Міністерства оборони Швеції покликаний виявляти дезінформаційні кампанії, протидіяти та запобігати їм. Відомство працює з дезінформацією, яку поширюють серед шведського суспільства з-за кордону, наприклад з Росії, Китаю та Ірану. Працюючи на подолання дезінформації в соціальних мережах, Агенція психологічного захисту орієнтується на просвіту населення, а не на обмеження неправдивого контенту в медіа. Агенція також підтримує українців у протидії дезінформації. Зокрема, відомство активно аналізує передумови та хід російсько-української війни і звітує про це лідерам міжнародної спільноти. Також підрозділ активно співпрацює з українським Центром протидії дезінформації при РНБО, зокрема проводить консультації для українських посадовців і представників громадянського суспільства в медіасекторі. За словами М. Тофвессона, голови операційного департаменту агенції, досвід працівників агенції в Україні також стане основою шведського підходу до планування оборони в разі війни. Отже, шведський підхід до боротьби з пропагандою особливий тим, що зосереджується на вибудові спроможностей психологічного захисту. Іншими словами, держава не лише розвінчує фейкові новини, а й дбає про те, щоб її громадяни навчилися критично мислити та могли розпізнати правдивий контент у соцмережах від хибного. Дієвість такого підходу полягає в тому, що населення стає психологічно стійкішим і вчиться самостійно протидіяти дезінформації. Цей досвід може бути корисним для України під час та після війни. Наприклад, Центр протидії дезін-

формації (далі – ЦПД) при РНБО може запускати подібні просвітницькі кампанії з медіаграмотності для політиків різних рівнів, медіа та громадськості [11].

Європейська комісія 16 червня 2022 р. підписала та опублікувала Посилений кодекс практики щодо дезінформації, який містить 44 зобов'язання та 128 конкретних кроків, що спрямовані на забезпечення прозорості й підзвітності онлайн-платформ і соціальних мереж щодо дезінформації в інтернеті. Він є основою для компаній, які можуть періодично та систематично звітувати про свої втручання з протидії дезінформації [12].

У наш час війни в інформаційному просторі можуть завдати таких самих негативних наслідків, як і війни на полі бою. Український уряд визнав це і в перший місяць війни негайно оптимізував своє кримінальне та кримінально-процесуальне законодавство, покращив інфраструктуру й процесуальні механізми для переслідування кіберзлочинців. Ця зміна стосується двох законів: «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України “Про електронні комунікації” щодо підвищення ефективності досудового розслідування “за гарячими слідами” та протидії кібератакам» № 2137-IX від 15.03.2022 р. та «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю в умовах дії воєнного стану» № 2149-IX від 24.03.2022 р. [13].

В Україні також говорять про заходи протидії пропаганді та дезінформації в інформаційному просторі. О. Мельниченко, начальник відділу захисту інтересів держави у сфері інформаційної безпеки департаменту контррозвідки СБУ, поінформував про практичні заходи, які вживають правоохоронні органи. Він зауважив, що проводиться аналіз і встановлюється, хто стоїть за цією діяльністю. Як правило, інформаційний вплив держави-агресора на українську аудиторію здійснюється через великі платформи, соціальні мережі та месенджери. Ідеться не лише про телеграм, а й про тікток, який на сьогодні є найбільшою платформою за обсягом дезінформації. Начальник Головного управління Національної поліції України в Житомирській області О. Ковтун підтвердив тезу (на сьогодні) ексзаступника міністра культури Т. Шевченка про те, що притягти

до відповідальності поширювачів дезінформації практично неможливо. Органи досудового розслідування Національної поліції сьогодні не можуть діяти вільно, коли намагаються розслідувати факти поширення недостовірної інформації або дезінформації. На його думку, парламенту варто було б повернутися до законопроекту № 9223, який було зареєстровано у Верховній Раді торік і передбачає кримінальну відповідальність за використання фейкових акаунтів та сторінок у соціальних мережах для поширення недостовірної інформації, що загрожує національній безпеці. Крім того, наявність у законодавстві кримінальної чи адміністративної відповідальності за поширення фейків матиме, на його думку, превентивний вплив і сприятиме зменшенню кількості дезінформації в українському інформаційному просторі [14].

Боротьба з дезінформацією в інформаційному просторі України відбувається на національному рівні. Тому з 2021 р. Центр протидії дезінформації при РНБО працює над розвінчанням російських фейків та проводить постійний моніторинг у соціальних мережах для запобігання їх поширення. Робляться експертно-аналітичні висновки про наративи, які розповсюджуються задля їх блокування. На сьогодні заблоковано понад 200 каналів. Це відбувається завдяки злагодженій роботі з підрозділами компанії “Google”.

За словами керівника ЦПД А. Коваленка, схожим чином ЦПД співпрацює з корпорацією “Meta”, якій належать соцмережі «Фейсбук» та «Інстаграм», а також із соцмережею «Тікток», з якою ЦПД нещодавно розпочав офіційну співпрацю. Дещо складнішою є ситуація з месенджером «Телеграм», яким в Україні активно користуються як ЗМІ, так і влада, або ж суспільні структури та суспільно активні особи, тому що ЦПД не співпрацює із цим месенджером у питанні блокування дезінформації.

Протидіють дезінформації в Україні також волонтерські ініціативи. Зокрема, проекти “StopFake”, який з 2014 р. перевіряє інформацію, що поширюють російські ЗМІ, і “BRAMA”, який нині підтримує українська кіберполіція [15].

Для більшого розуміння впливу пропаганди та дезінформації проводяться соціологічні дослідження в країні. Так, наприклад, USAID-Internews опублікувало результати опитування про спожи-

вання медіа. Понад третина опитаних, які знають про дезінформацію, вважає її нагальною проблемою. У розділі «Медіаграмотність» ставили, зокрема, такі запитання: Чи відомо вам, що іноді з'являються дезінформаційні новини під виглядом звичайних? Чи вмієте відрізнити дезінформаційні матеріали від звичайних матеріалів? Наскільки актуальною для вас є проблема дезінформаційних матеріалів у медіа? Вісімдесят чотири відсотки опитаних громадян знають про існування дезінформації; 72 % – вважають, що можуть її розпізнати; лише 38 % респондентів говорять, що знають про існування дезінформації, вважають її нагальною проблемою в Україні. П'ятдесят сім відсотків аудиторії сприймають дезінформацію як ненагальну проблему, 4% відповіли, що їм важко сказати.

Організатори дослідження питали про дезінформацію щорічно з 2019 р. Відсоток опитаних, які знають про існування дезінформації, на 2023 р. зріс із 75% у 2019 р. Про вміння відрізнити дезінформацію від правдивої у 2023 р. стверджувало 75%, у 2019 р. – 65%. Актуальність цієї проблеми оцінюють більш-менш однаково всі п'ять років: у межах 35–39%. Дослідження виконала компанія “InMind” на замовлення міжнародної організації “Internews”, що реалізує проєкт «Медійна програма в Україні» за фінансової підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) [16].

Варто зазначити, що щодо збереження інформаційного простору, запобігання впливу дезінформації та пропаганди значущу роль відіграють також бібліотеки. Про залучення бібліотечних установ до розвитку демократії та соціальної сфери свідчить досвід США, країн ЄС, Швеції. Незамінність книгозбірень у процесі формування світового інформаційного простору продемонстрували бібліотеки цих країн. Інформаційні ресурси визначають рівень соціально-економічного розвитку країни та набувають стратегічного значення. Інформаційне суспільство в США почало формуватися маючи у своєму підґрунті цифрові інформаційні та комунікаційні технології, активне використання яких привело до інформаційного вибуху та значно вплинуло на всі сфери життя американського суспільства. Книгозбірні в США тісно співпрацюють з органами державної влади. Дослідна служба Бібліотеки Конгресу США служить прикладом

сучасного інформаційно-аналітичного центру, який здійснює інформаційно-аналітичне забезпечення членів Конгресу США та його комітетів. Щорічно ця служба здійснює підготовку близько 500 тис. відповідей на запити, пов'язані з аспектами законодавства, державного фінансування та формування політики в різних галузях. За результатами власних досліджень служба щорічно готує аналітичні матеріали [17].

Бібліотечні установи України не стоять осторонь усіх тих процесів, які відбуваються в інформаційній сфері. Разом з тим усі напрями розвитку української бібліотеки здійснюються під впливом глобальних цивілізаційних процесів: державотворення, інформатизації, формування ринкової економіки. Перший процес визначає національну специфіку та якісну визначеність бібліотеки як суспільно важливої соціокультурної інституції в контексті розбудови демократичної України. Другий – стимулює розвиток бібліотеки як потужного інформаційного центру, сприяє накопиченню її інформаційно-комунікаційного потенціалу, забезпеченню широкого доступу користувачів до інформації та знань, а відтак інтелектуальному розвитку людини. Третій процес – це безпосереднє реагування на нові економічні відносини, які зумовлюють потребу розвитку ринкових механізмів функціонування бібліотеки, її становлення як суб'єкта інформаційного ринку. Перед бібліотекою, насамперед перед її керівником, постає стратегічне організаційно-управлінське завдання: розроблення концептуальної моделі бібліотечного закладу, що враховує та органічно поєднує зазначені напрями функціонування й розвитку, забезпечує певний соціально-економічний баланс у системі обслуговування користувачів, пропорційність між видами запропонованих інформаційних продуктів і послуг, ресурсними витратами й кінцевим результатом – досягненням максимального задоволення сучасних інформаційно-комунікаційних потреб [18].

Інформаційно-аналітичні центри Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (НЮБ, СІАЗ, Фонд президентів) відіграють стратегічну роль у сфері протидії дезінформації та пропаганді. Інформаційно-аналітичні проекти бібліотеки допомагають сформувати думку населення про політичну, економічну та соціальну

ситуацію в країні. Від того, наскільки позитивною й стабільною є ця думка, залежить репутація країни як внутрішньо, так і зовні. Завдяки інформаційно-аналітичній роботі бібліотек підтримується стійкий інтерес громадян до діяльності бібліотек.

Аналітичні підрозділи НБУВ здійснюють підготовку аналітичних матеріалів широкої тематики, наприклад ефективність діяльності управлінських структур і суспільна реакція на неї; моніторинг, аналіз громадської й експертної думки про правотворчу діяльність в Україні, законодавчі ініціативи; конституційний процес; питання суспільної безпеки, у тому числі інформаційної, економічної, політичної та ін.; діяльність політичних партій і громадських організацій у контексті перебігу основних подій суспільно-політичного життя; актуальні події зовнішньополітичного життя України [18].

Ключовими напрямками роботи, за якими працює НБУВ та інформаційно-аналітичні центри НЮБ, СІАЗ, Фонд президентів, є:

- моніторинг російської дезінформації та пропаганди як у власному медіапросторі, так і в зарубіжних ЗМІ;

- створення власного медіаконтенту (про вплив пропаганди та дезінформації, розвінчання фейків тощо). Відображається в таких проєктах: «Громадська думка про правотворення», «Конституційний процес в Україні: політико-правові аспекти», «Україна: події, факти, коментарі», «Україна у фокусі іноземних ЗМІ», «Шляхи розвитку української науки: суспільний дискурс», «Вимушені переселенці: стан, проблеми, перспективи», «Соціальні мережі як чинник інформаційної безпеки», «Інформаційні можливості подолання стресу», «Інформаційні технології в державному управлінні», «Україна у відгуках зарубіжної преси», «Інститут президентства в зарубіжних ЗМІ», «Актуальні проблеми інтелектуальної власності в інформаційній сфері», «Стратегічні ініціативи Президента України», «Резонанс», «Безпека підприємництва», «Економічна діяльність нові орієнтири і ризики»;

- проведення конференцій, круглих столів та інших наукових публічних заходів.

У контексті цього дослідження потрібно зазначити, що інформаційно-аналітичні відділи забезпечують інформаційну підтримку органів державної влади; серед замовників інформаційно-аналі-

тичної продукції підрозділу – центральні та регіональні управлінські структури, наукові установи, громадські організації. Важливим науково-прикладним завданням цих підрозділів є вивчення сучасних наукових підходів до збереження бібліотеками інформації інтернет-середовища, широкого спектра інтернет-інформації соціально-політичного, правового й економічного спрямування шляхом її консолідованого представлення в інформаційно-аналітичних продуктах [20].

Висновки. Таким чином, треба наголосити на важливості запобігання російській пропаганді та дезінформації. Сьогодні Росія веде інформаційну війну проти всього демократичного світу, Україна лише частинка його. Саме тому потрібно об'єднувати зусилля – як власні, так і західних партнерів. Саме світова спільнота протягом певного часу намагається розробити такі рекомендації та законодавчі ініціативи у сфері протидії дезінформації, що можуть ефективно використовуватися і в нашій державі. Саме вдосконалення законодавчої бази в Україні, виконання європейських рекомендацій щодо підвищення інформаційної грамотності населення потрібні для ефективної протидії дезінформації та поширенню пропаганди з боку нашого ворога. Уміння аналізувати інформацію та активно використовувати ефективні методи її пошуку та обробки за допомогою сучасних технологій є гострою потребою сьогодні. На інформаційному етапі суспільного розвитку сучасні бібліотечні установи посідають особливе місце в процесі поширення наукових знань, а також у виробництві та розповсюдженні якісного інформаційно-аналітичного продукту завдяки своїм інформаційно-аналітичним підрозділам. З російською пропагандою та дезінформацією також можна боротися завдяки швидкості аналізу інформації. Одним з напрямів боротьби з дезінформацією є надання суспільству якісної та оперативної інформації. Оскільки в інформаційному просторі необмежена кількість повідомлень й іноді важко відрізнити правдиву від фейкової інформації, тому цей необмежений ресурс необхідно наповнювати якісним і різноманітним контентом, щоб зменшити простір та час для дезінформації.

На сьогодні, як в Україні, так і в усьому світі, розробляється та формується ряд дієвих інструментів, які спрямовано на організацію протидії інформаційній війні та дезінформації.

Зараз Україна є полігоном для Росії для перевірки своїх останніх новітніх розробок з дезінформації. Водночас український інфопростір міг би також стати платформою для розроблення заходів протидії інформаційній зброї Росії. Саме тому український досвід може бути корисний іншим країнам, які так само підпадають під інформаційний вплив російської пропаганди. Широке використання аналітичних технологій може, певною мірою, запобігти помилкам у державній політиці України, що, у свій час, може призводити до небажаних суспільно-політичних наслідків. Своєчасний моніторинг та аналіз інформаційної сфери дасть можливість виявляти ризики й небезпеки, а вивчаючи та узагальнюючи практику й досвід інших зарубіжних країн, можна легко сприяти органам державної влади в протидії дезінформації, головне, подаючи правильну інформацію, – запобігти маніпулюванню громадською думкою населення нашої держави.

Список бібліографічних посилань

1. Довгань Б., Мартинюк О. Становлення та розвиток поняття інформаційної війни. *Вісн. Студент. наук. тов-ва ДонНУ ім. В. Стуса*. 2020. Т. 1. Вип. 12. С. 51–56.
2. Слінько Т. Сучасні загрози інформаційній безпеці країни й шляхи їх подолання. *Укр. часоп. конституц. права*. 2021. Вип. 4. С. 77–84. <https://doi.org/10.30970/jcl.4.2021.6>
3. Ковальов К. Є. Інформаційна безпека: міжнародно-правовий аспект. *Інформація і право*. 2023. Вип. 4. С. 159–167. [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2023.4\(47\).291624](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2023.4(47).291624)
4. Левченко О. Система забезпечення інформаційної безпеки держави у воєнній сфері: основи побудови та функціонування : монографія. Житомир : Євро-Волинь, 2021. 172 с.
5. Рекомендації та кращі кейси реалізації стратегічних комунікацій в умовах війни : практ. довідник / В. Азарова та ін. Київ : 7 БЦ, 2023. 232 с.
6. Певцов Г., Гордієнко А., Залкін С., Сідченко С., Хударковський К. Досвід і концепції ведення інформаційної боротьби

у провідних країнах світу. *Наука і техніка Повітряних Сил Збройних Сил України*. 2015. Вип. 1. С. 12–16.

7. Присяжнюк М., Солов'ян В. Вплив дезінформації РФ на позицію «нейтральних держав» щодо російсько-української війни. *Analytical portal* : вебсайт. 2023. URL: <https://analytics.intsecurity.org/russian-desinformation-neutral-countries> (дата звернення: 20.10.2024).

8. Черниш Р. Правовий досвід країн Європейського Союзу у сфері протидії поширенню фейкової інформації. *Інформаційне право*. 2019. Т. 10. С. 123–128. <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.10.21>

9. Миколайчук Б. Епідемія дезінформації: чому фейки стали частиною нашого життя і як «вакцинуватися». *Центр демократії та верховенства права*. 2021. 22.07. URL: <https://cedem.org.ua/analytics/epidemiya-dezinformatsiyi> (дата звернення: 10.07.2024).

10. Дворовий М., Правдиченко А. Дезінформація під санкціями: як європейські регулятори протидіють неправдивій інформації? *Лабораторія цифрової безпеки*. 2024. 02.07. URL: https://dslua.org/wp-content/uploads/2024/06/Disinfo_Under_Sanctions.pdf (дата звернення: 15.08.2024).

11. Хомовська Є. Блокувати не можна навчити: шведський підхід до протидії дезінформації. *ОПОРА*. 2023. 25.09. URL: https://www.opora.ua.org/polit_ad/blokuvati-ne-mozhna-navchiti-shvedskiy-pidhid-do-protidiyi-dezinformatsiyi-24913 (дата звернення: 19.08.2024).

12. Грицай Р. О. Практики та інструменти протидії інформаційні війни: досвід зарубіжних країн. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2024. Вип. 39. С. 14–19. <https://doi.org/10.32782/rma2663-5240-2024.39.2>

13. Єрема М., Борисенко А. Боротьба з кіберзлочинністю в умовах дії воєнного стану : Закон 2149-ІХ. *ЛІГА: ЗАКОН*. 2022. 13.04. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/210562_borotba-z-kberzlochinnstyu-v-umovakh-d-vonnogo-stanu-zakon-2149-ix (дата звернення: 25.08.2024).

14. Чорна О. Як перекрити повітря російській дезінформації, не зашкодивши свободі слова в Україні. *Детектор медіа*. 2024. 24.05. URL: <https://detector.media/infospace/article/227301/2024-05-24-yak-perekryty-povitrya-rosiyskiy-dezinformatsii-ne-zashkodyvshy-svobodi-slova-v-ukraini> (дата звернення: 05.08.2024).

15. Куницький О. Як Україна протистоїть дезінформаційним кампаніям РФ. *Deutsche Welle*. 2024. 14.05. URL: <https://www.dw.com/uk/ak-ukraina-protistoit-dezinformacijnim-kampaniam-rf2-a-69041027/a-69041027> (дата звернення: 18.08.2024).

16. Кузьменко Ю. Тільки 38% українців вважають дезінформацію нагальною проблемою – опитування. *Суспільне мовлення*. 2023. 01.11. URL: <https://suspilne.media/culture/799427-krov-cenzura-ta-disklejmeri-istoria-zobrazenna-nasilstva-u-kino> (дата звернення: 26.07.2024).

17. Симоненко О. Досвід політико-комунікативних практик зарубіжних бібліотек з органами державної влади. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2019. Вип. 53. С. 203–212. <https://doi.org/10.15407/nr.53.203>

18. Бібліотечно-інформаційна сфера України: стратегічні напрями розвитку. *Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського*. 2014. URL: <http://nbuv.gov.ua/node/1377> (дата звернення: 16.08.2024).

19. Проекти. *Центр досліджень соціальних комунікацій*. URL: <https://nbuviar.gov.ua/proekty> (дата звернення: 12.07.2024).

20. Натаров О. Популяризація науки в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення: роль наукових бібліотек. *Věda a perspektivy*. 2024. Вип. 4 (35). С. 118-128. [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2024-4\(35\)-451-463](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2024-4(35)-451-463)

References

1. Dovgan, B., Martyniuk, O. (2020). Stanovlennia ta rozvytok poniattia informatsiinoi viiny [Formation and development of the concept of information warfare]. *Visnyk Studentskoho naukovoho tovarystva DonNU imeni Vasylia Stusa – Bulletin of the Student Scientific Society of DonNU named after Vasyl Stus*, 12(1), 51-56 [in Ukrainian].

2. Slinko, T. (2021). Suchasni zahrozy informatsiinii bezpetsi krainy y shliakhy yikh podolannia [Modern threats to the country's information security and ways to overcome them]. *Ukrainskyi chasopys konstytutsiinoho prava – Ukrainian Journal of Constitutional Law*, 4, 77-84 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.30970/jcl.4.2021.6>

3. Kovalev, K. (2023). Informatsiina bezpeka: mizhnarodno-pravovy

aspekt [Information security: international legal aspect]. *Informatsiia i pravo – Information and Law*, 4, 159-167 [in Ukrainian].

4. Levchenko, O. (2021). Systema zabezpechennia informatsiinoi bezpeky derzhavy u voiennoi sferi: osnovy pobudovy ta funktsionuvannia [The system of ensuring information security of the state in the military sphere: the foundations of construction and operation]. Zhytomyr: Yevro-Volyn [in Ukrainian].

5. Azarova, V. et al. (2023). Rekomendatsii ta krashchi keisy realizatsii stratehichnykh komunikatsii v umovakh viiny: praktychnyi dovidnyk [Recommendations and best cases in implementation of strategic communications in wartime: a practical guide]. Kyiv: 7 BTs [in Ukrainian].

6. Pevtsov, G. Hordiienko, A., Zalkin, S., Sidchenko, S., Khudarkovskyi, K. (2015). Dosvid i kontseptsii vedennia informatsiinoi borotby u providnykh krainakh svitu [Experience and concepts of information warfare in the world leading countries]. *Nauka i tekhnika Povitrianykh Syl Zbroinykh Syl Ukrainy – Science and Technology of the Air Force of the Armed Forces of Ukraine*, 1, 12-16 [in Ukrainian].

7. Prysiashnyuk, M., Solovyan, V. (2023). Vplyv dezinformatsii RF na pozytsiiu “neitralnykh derzhav” shchodo rosiisko-ukrainskoi viiny [The influence of disinformation of the Russian Federation on the “neutral states” position regarding the Russian-Ukrainian war]. *Analychnyi portal – Analytical portal* [in Ukrainian]. Retrieved from <https://analytics.intsecurity.org/russian-desinformation-neutral-countries> (Last accessed: 20.10.2014).

8. Chernysh, R. (2019). Pravovy dosvid krain Yevropeiskoho Soiuzu u sferi protydii poshyrenniu feikovoï informatsii [Legal experience of the European Union countries in combating the spread of fake information]. *Informatsiine pravo – Informational Law*, 10, 123-128 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.10.21>

9. Mykolaichuk, B. (2021, July 10). Epidemiia dezinformatsii: chomu feiky staly chastynoiu nashoho zhyttia i yak “vaktsynuvatysia” [The epidemic of misinformation: why fakes have become a part of our lives and how to “vaccinate” ourselves]. *Tsentr demokratii ta verkhovenstva prava – Center for Democracy and Rule of Law* [in Ukrainian]. Retrieved

from <https://cedem.org.ua/analytics/epidemiya-dezinformatsiyi> (Last accessed: 10.07.2024).

10. Dvorovy, M., Pravdychenko, A. (2024, July 2). Dezinformatsiia pid sanktsiiamy: yak yevropeyski rehuliatory protydyiut nepravdyvii informatsii? [Disinformation under sanctions: how do European regulators combat false information?]. *Laboratoriia tsyfrovoy bezpeky – Laboratory of Digital Security* [in Ukrainian]. Retrieved from https://dslua.org/wp-content/uploads/2024/06/Disinfo_Under_Sanctions.pdf (Last accessed: 15.08.2024).

11. Khomovska, Ye. (2023, September 25). Blokuvaty ne mozna navchyty: shvedskyi pidkhid do protydii dezinformatsii [Blocking cannot be taught: a Swedish approach to countering disinformation]. *OPORA – SUPPORT* [in Ukrainian]. Retrieved from https://www.oporaua.org/polit_ad/blokuvati-ne-mozhna-navchiti-shvedskiy-pidhid-do-protidii-dezinformatsiyi-24913 (Last accessed: 19.08.2024).

12. Hrytsai, R. (2024). Praktyky ta instrumenty protydii informatsiini viini: dosvid zarubizhnykh krain [Practices and tools to counteract information warfare: experience of foreign countries]. *Publichne upravlinnia i administruvannia v Ukraini – Public Management and Administration in Ukraine*, 39, 14-19 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.32782/pma2663-5240-2024.39.2>

13. Yerema, M., Borysenko, A. (2022, April 13). Borotba z kiberzlochynnistiu v umovakh dii voiennoho stanu: Zakon 2149-IX [Fighting cybercrime under martial law: Law 2149-IX]. *LIHA: ZAKON – LEAGUE: THE LAW* [in Ukrainian]. Retrieved from https://jurliga.ligazakon.net/analytics/210562_borotba-z-kberzlochinnstyu-v-umovakh-d-vonnogo-stanu-zakon-2149-ix (Last accessed: 25.08.2024).

14. Chorna, O. (2024, May 24). Yak perekryty povitria rosiiskii dezinformatsii, ne zashkodyvshy svobodi slova v Ukraini [How to cut off the air to Russian disinformation without harming freedom of speech in Ukraine]. *Detektor media – Media Detector* [in Ukrainian]. Retrieved from <https://detector.media/infospace/article/227301/2024-05-24-yak-perekryty-povitrya-rosiyskiy-dezinformatsii-ne-zashkodyvshy-svobodi-slova-v-ukraini> (Last accessed: 05.08.2024).

15. Kynytsky, O. (2024, May 14). Yak Ukraina protystoit dezinformatsiinym kampaniiam RF [How Ukraine resists disinformation

campaigns of the Russian Federation]. *Deutsche Welle* [in Ukrainian]. Retrieved from <https://www.dw.com/uk/ak-ukraina-protistoit-dezinformacijnim-kampaniam-rf2-a-69041027/a-69041027> (Last accessed: 18.08.2024).

16. Kuzmenko, Yu. (2023, November 1). Tilky 38% ukraintsiiv vvazhaiut dezinformatsiiu nahalnoiu problemoiu – opytuvannia [Only 38% of Ukrainians consider disinformation to be an urgent problem – survey]. *Suspilne Movlennia – Public Broadcasting* [in Ukrainian]. Retrieved from <https://suspilne.media/culture/799427-krov-cenzurata-disklejmeri-istoria-zobrazenna-nasilstva-u-kino> (Last accessed: 26.07.2024).

17. Simonenko, O. (2019). Dosvid polityko-komunikatyvnykh praktyk zarubizhnykh bibliotek z orhanamy derzhavnoi vlady [Experience of political and communicative practices of foreign libraries with state authorities]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, 53, 203-212 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.15407/np.53.203>

18. Bibliotechno-informatsiina sfera Ukrainy: stratehichni napriamy rozvytku [Library and information sphere of Ukraine: strategic directions of development]. (2014). *Natsionalna biblioteka Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho: vebsait – National Vernadsky National Library of Ukraine* [in Ukrainian]. Retrieved from <http://nbuv.gov.ua/node/1377> (Last accessed: 16.08.2024).

19. Proekty [Projects]. *Tsentr doslidzhen sotsialnykh komunikatsii – Center for Social Communication Research* [in Ukrainian]. Retrieved from <https://nbuviap.gov.ua/proekty> (Last accessed: 12.07.2024).

20. Natarov, O. (2024). Populiaryzatsiia nauky v umovakh voiennoho stanu ta pisliavoiennoho vidnovlennia: rol naukovykh bibliotek [Popularization of science in terms of martial law and post-war reconstruction: the role of scientific libraries]. *Věda a perspektivy*, 4(35), 118-128 [in Ukrainian]. [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2024-4\(35\)-451-463](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2024-4(35)-451-463)

Стаття надійшла до редакції 15.08.2024.

Oksana Karaschuk,

Junior Researcher,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

3 Holosiivskyi Ave., Kyiv 03039, Ukraine

e-mail: karaoksana@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2929-3858>**Libraries as a Means for Countering Disinformation in the Modern World in the context of Russian Aggression against Ukraine**

The article analyzes a large volume of various research cover the issues of information space and its protection, the impact of disinformation and manipulation on countries and public, the formation and development of information warfare, as well as ensuring the state information security. Taking into account the presence of risks in the spread of disinformation, representatives of the world community implement strategic steps aimed at regulating the spread of information. It is noted that the fundamental platform for fighting and protecting the national interests of countries is the information space of both the country itself and outside its borders. It was noted that one of the crucial issues is the availability, openness, and reliability of information systems, and the importance of protecting the sovereignty of the country's information space was also emphasized.

The world experience in countering hostile informational and psychological influences is analyzed. In Ukraine, one is also talking about measures to counter propaganda and disinformation in the information space at the national level. The impact of propaganda and disinformation on the population was monitored with the help of sociological research. Library institutions in Ukraine do not stand aside from all those processes that take place in the information sphere. It has been proven that libraries play a significant role in preserving the information space and preventing the influence of misinformation and propaganda, and their information and analytical projects help shape the public opinion about the political, economic and social situation in the country. The country's reputation both internally and externally depends on how positive and stable this opinion is. Thanks to information and analytical work, citizens' sustained interest in library activities is supported.

The wide range of analytical materials provided by V. I. Vernadsky National Library of Ukraine and its information and analytical divisions, as well as the areas of work in which they work. At the informational stage of social development, modern libraries occupy a special place in the process of spreading scientific knowledge, as well as in the production and distribution of high-quality informational and analytical products thanks to their informational

and analytical units. It was found that the ability to analyze information and actively use effective methods of its search and processing with the help of modern technologies, is in urgent need for today. To effectively combat disinformation and propaganda in Ukraine, it is necessary to improve the legislative framework, implement European recommendations on increasing media literacy, and develop institutions called to combat disinformation.

Keywords: disinformation, information security, information and analytical services, library, foreign experience, information space, monitoring, combating disinformation.